

เรื่อง ผ้าปักชาวเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร

รายละเอียด

บทนำ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทัศนศึกษา ผ้าปักชาวเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร ประเทศไทยเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์กระจายอยู่ในทุกพื้นที่ทุกจังหวัด ซึ่งจังหวัดกำแพงเพชรเป็นอีกแห่งที่มีชนเผ่ากลุ่มชาติพันธุ์ชาวเมี่ยนอยู่ที่ ตำบลบ้านสักงาม อำเภอคลองลาน นอกจากนี้ชาวเมี่ยนหรือเย้ากระจายอาศัยในจังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน รวมทั้ง จังหวัด เชียงใหม่ ตาก เพชรบูรณ์ ลำปาง และสุโขทัย ชาวเมี่ยนมีลักษณะการแต่งกายการใช้สีสันทันทีจะแตกต่างกันบ้างแต่ก็เพียงเล็กน้อย ทั้งนี้ ชาวเมี่ยนมีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศจีนแถบแม่น้ำแยงซีจีน เรียกขานว่า เย้า ส่วน “เมี่ยน” เป็นชื่อที่ทางราชการตั้งให้หรือบางครั้งจะเรียกว่า “อ้าวเมี่ยน” แปลว่า มนุษย์การอพยพโยกย้ายของเผ่าเมี่ยน 12 สกุล ลงมาทางใต้ประมาณศตวรรษที่ 15-16 เข้าสู่เวียดนามผ่านลาว และเข้ามาทางตอนเหนือของประเทศไทย เข้ามาอยู่ในประเทศไทยในราว 100 ปีเศษที่ผ่านมา

ภูมิปัญญาผ้าปักชาวเมี่ยน จังหวัดกำแพงเพชร

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

กลุ่มชาวเมียนมาจังหวัดกำแพงเพชร นิยมตั้งบ้านเรือนในบริเวณที่ลาดไหล่เขาใกล้ป่าและแหล่งน้ำ โดยสร้างที่พักอาศัยชั้นเดียวติดพื้นดิน ตรงข้ามประตูใหญ่ด้านหน้าของบ้านมีศาลพระภูมิหรือศาลบรรพบุรุษ ชาวเมียนมามีศิลปะการสร้างสรรคัลวดลายบนผืนผ้าที่เลื่องลือเป็นที่รู้จักและยอมรับในความงดงาม คือ การปักลวดลาย งานปักที่ปรากฏบนผืนผ้าของชาวเมียนมา แม้ปัจจุบันก็ยังคงพบได้บนผืนผ้าแทบทุกผืนเป็นลวดลายโบราณเอกลักษณ์คงเดิมที่สืบทอดต่อมาจากบรรพบุรุษสมัยโบราณกาล ซึ่งมักมีความเกี่ยวข้องและผูกพันกับตำนานปรัมปรา รวมถึงความเชื่อที่สอดแทรกจากประเพณีวัฒนธรรมประจำชนเผ่าผสมกลมกลืนกับลวดลายที่มาจากธรรมชาติและสิ่งแวดลอมรอบตัว ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ไม่ว่าจะเป็นข้าวของเครื่องใช้ในครัวเรือน สัตว์ป่าน้อยใหญ่ รวมถึงพืชพรรณต่างๆ ด้วยความประณีตและเป็นเลิศในฝีมือ นอกจากนี้ชาวเมียนมายังมีฝีมือในการทำเครื่องประดับและเครื่องเงิน ในสมัยแรกชาวเมียนมามีการทอผ้าใช้เอง แต่เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทยแล้วได้ค้นพบว่า ผ้าทอมือของไทยลือที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศพม่าและไทยเหมาะสำหรับการปักลวดลาย จึงได้ซื้อผ้าทอมือของไทยลือมาเย็บและปักลายจนกลายเป็นความนิยมของชาวเมียนมาไป (สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย, 2559)

ลักษณะการแต่งกายของชาวเมียนมา

การแต่งกายชาวเมียนมา มีส่วนประกอบที่เกี่ยวกับงานปักดังนี้ ผ้าโพกศีรษะชั้นใน (ก่องจู้ด) ผ้าโพกศีรษะชั้นในรวบผมให้เป็นระเบียบผ้าโพกศีรษะชั้นใน ซึ่งในบางหมู่บ้านอาจจะใช้สีแตกต่างกัน เช่น สีแดง สีดำ ปัจจุบันสตรีเมียนมาบางคนไม่นิยมใช้ผ้าโพกศีรษะชั้นในแต่ใช้ผ้าโพกศีรษะชั้นนอก (ก่องเป่า) อาจจะแตกต่างกันไปแต่ละหมู่บ้าน เช่น บ้านปางค่า หมู่บ้านปากกลาง นิยมใช้ผ้าทอมือเส้นฝ้ายขนาดกลาง หรือขนาดใหญ่สีดำทั้งผืนปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน และบริเวณชายเสื้อคาดเอวใช้ผ้าทอมือสีดำ ลักษณะเหมือนผ้าโพกศีรษะมีปักลายที่ปลายทั้ง 2 ด้าน การผูกผ้าคาดเอวจะเริ่มจากหน้าหรือหลัง โดยให้ปลายทั้ง 2 ข้างผูกกันไว้ข้างหลัง เพื่อให้เห็นลายปักกางเกง (โฮว) การตัดเย็บกางเกงสตรีเมียนมาใช้ผ้า 5 ชั้นด้วยผ้าปักลาย 2 ผืน โดยใช้ผ้าทอมือสีดำปักเกือบเต็มผืนเหลือด้านข้างไว้ เครื่องแต่งกายบุรุษเมียนมาตามประเพณีจะมี 2 ชั้น คือ เสื้อที่ใช้ผ้าสีดำมาตัดเป็นตัวเสื้อและมีการปักลายที่ตัวเสื้อรวมถึงที่กระเป๋ ชาวเมียนมานั้นเมื่อมีงานประเพณี จะมีการตัดเย็บ ปักลวดลายและการใช้สี ในการปักเครื่องใช้ต่างๆ ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานบวช (กว่าตัง) และพิธีแต่งงาน เช่น ผ้าต้มผา เป็นผ้าคลุมวางทับโครงสำหรับวางไว้บนศีรษะของเจ้าสาวในพิธีแต่งงานแบบใหญ่ เป็นต้น ความสำคัญอีกอย่างหนึ่งของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายที่เกี่ยวข้องกับประเพณีคือ การแต่งงานที่จะต้องแจ้งบรรพบุรุษทั้งสองฝ่ายให้รับรู้ โดยฝ่ายชายจะมอบด้ายและผ้าทอ หรืออุปกรณ์ในการปักชุดแต่งงานไว้ใช้สำหรับงานพิธีแต่งให้กับฝ่ายหญิงเพื่อใช้ปักชุดเจ้าสาว และจะต้องปักชุดแต่งงานให้เสร็จจากอุปกรณ์ที่ฝ่ายชายเตรียมให้นั่นเอง ปัจจุบันการแต่งกายของเมียนมาในประเทศไทยปัจจุบัน ส่วนมากจะแต่งคล้ายกัน มีแตกต่างไปบ้างเพียงการโพกศีรษะของสตรี ซึ่งการแต่งกายตามวัยตนเอง แต่ยังคงแต่งชุดประจำเผ่า และมีบางส่วนแต่งกายตามแบบคนไทยพื้นราบ

ลายปักและความหมายของลาย

การปัก เป็นการสร้างลวดลายลงบนผ้า โดยลวดลายเหล่านั้นได้ความคิดมาจากปรัชญาลัทธิเต๋าที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิต วัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงประวัติศาสตร์ของเผ่าพันธุ์และความสำนึกที่มีอยู่เสมอว่า ตนเองสืบเชื้อสายมาจากพระจักรพรรดิของจีนที่เคยได้รับสิทธิพิเศษในการตั้งหลักแหล่งที่ไหนก็ได้ในประเทศจีน โดยไม่ต้องเสียภาษี จะเห็นได้จากลายปักชื่อเทพสุนัชมังกร ลายองครักษ์ ลายเครื่องประดับยศ เป็นต้น ซึ่งลายเหล่านี้มีความเกี่ยวข้องกับจักรพรรดิและตำนาน ซึ่งถือว่าเป็นลายที่สำคัญและเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นเมียน ผ้าเมียนทุกผืนจะต้องมีลายปักทั้ง 3 ลายที่กล่าวมานี้ ไม่ว่าจะปักเป็นเมียนในพื้นที่ใด

การใช้สีสันทนของลวดลายปัก ด้วยการใช้สีเส้นด้ายไม่น้อยกว่า 7 สี ซึ่ง 7 สีหลักของชาวเมียนได้แก่ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน สีเขียว สีม่วง สีดำ และสีขาว ผ้าปักของชาวเมียนแต่ละผืน เปรียบเสมือนการทำงานเพื่อแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาอันล้ำค่าของชนเผ่าที่ยึดถือสืบต่อกันมา ผ้าปักชาวเมียนบางผืนอาจมีลวดลายมากกว่า 10 ลาย รวมกันอยู่ในหนึ่งผืน และใช้เวลาในการสร้างสรรค์งานปักแต่ละผืนด้วยระยะเวลาเป็นจำนวนปี กว่าจะแล้วเสร็จ ลักษณะลวดลายสะท้อนถึงความเป็นตัวตนของชนเผ่าเมียนที่ชัดเจน เมื่อพบเห็นจะรู้ได้ว่าเป็นผ้าของชาวเมียน ลวดลายเหล่านี้เป็นลวดลายดั้งเดิมที่ได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษมาหลายร้อยปี โดยลายบังคับที่ต้องมีทุกผืน นอกจากเอกลักษณ์ของผ้าชาวเมียนจะมาจากคติความเชื่อและความภาคภูมิใจในเผ่าพันธุ์ของตนเองแล้วสตรีชาวเมียนผู้ที่ปักผ้ายังได้ใส่ใจวิญญานและศิลปะที่ตนเองสร้างสรรค์ลงไปในขณะที่ปักด้วย กล่าวคือ การปักผ้าเมียนนั้นมีแบบแผนที่ชัดเจน ค่อนข้างตายตัวซึ่งมีองค์ประกอบของลายปักดังนี้ (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), 2559)

1. ลายที่แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมียน แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมียน นั้นเป็นกฎเกณฑ์ตายตัวที่ผู้ปักทุกคนหรือผ้าเมียนทุกผืนจะต้องปักลงบนผ้า ได้แก่ ลายองครักษ์ ลายเครื่องประดับยศ และลายเทพสุนัชมังกรหรืออู้งดินแมว ซึ่งแสดงถึงความเป็นชาติพันธุ์อันทรงเกียรติที่สืบเชื้อสายมาจากจักรพรรดิ โดยในตำนานที่ปรากฏในสาสน์หรือหนังสือที่ใช้หมึกจีนเขียนลงบนผ้าผืนยาวเล่าถึงลูกสาวของพระจักรพรรดิ คือ พระเจ้าผิงหวางที่ต้องแต่งงานกับสุนัข แล้วต้องออกจากเมืองไปหาที่อยู่ใหม่ ในหนังสือดังกล่าวได้เขียนไว้ด้วยว่า ไม่ว่าผู้ที่ถือหนังสือม้วนนี้ จะไปตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ใดก็ตามในอาณาจักรจีน อนุญาตให้อยู่ได้โดยไม่ต้องเสียภาษี เพราะคนเหล่านี้เป็นคนในตระกูลของพระจักรพรรดิ ซึ่งพระเจ้าผิงหวางได้พระราชทานให้เมียน 12 ตระกูล ที่เข้ามาอยู่ในไทย

2. ลายที่แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต นั้นก็เช่นเดียวกันกับองค์ประกอบแรก คือ เป็นลายปักบังคับที่ผ้าปักเมียนทุกผืนจะต้องปักลายเหล่านี้ลงไป เป็นลายที่เกี่ยวข้องกับคน สัตว์ พืช ดอกไม้ อุปกรณ์ในการดำเนินชีวิต เช่น ลายพันเลื้อย ลายข้าวตอก (popcorn) ลายรอยเท้าเสือ ลายดอกพิกทอง เป็นต้น อย่างไรก็ตามลายพันเลื้อยผ้าปักชาวเมียนทุกผืนจึงมีลายเหยวหรือลายพันเลื้อยปรากฏอยู่ ซึ่งชาวเมียนเชื่อว่าเป็นลายที่ช่วยป้องกันและกันสิ่งที่เป็นอันตราย หรือป้องกันสิ่งไม่ดีไม่ให้เข้ามาใกล้ร่างกายต่อผู้สวมใส่

3. ลายที่ออกมาจากการสร้างสรรค์ของผู้ปัก แสดงลายปักที่เกิดจากการสร้างสรรค์ขึ้นมาโดยผู้ปัก ซึ่งการสร้างสรรค์นี้ก็ยังคงอยู่ในกรอบ กล่าวคือ เป็นการนำเอาลายบังคับที่มีอยู่มาร้อยเรียงในรูปแบบต่างๆ หรืออาจจะสร้างลายขึ้นมาใหม่แต่ก็ต้องอยู่ในเรื่องของวิถีชีวิต หรือสิ่งที่ใกล้ตัว เช่น ลายดอกไม้ที่นอกเหนือจากที่มีอยู่ ทั้งนี้ เป็นสิ่งที่ออกมาจากความนึกคิด จินตนาการ และวางแผนการปักของผู้ปัก ความละเอียดประณีต การเลือกผ้า สำหรับปัก ถ้าผ้ามีความละเอียดมากเท่าใด การปักก็จะละเอียดและยากเท่านั้น การปักผ้าในองค์ประกอบนี้แสดงให้เห็นถึงความอดทน ความอดสาหัสและอีกหลายๆอย่างของผู้ปัก การเลือกคู่ครองของชาย เมื่อนางจึงมักจะดูแลและตัดสินใจงานปักบนกางเกงที่สตรีนั้นสวมใส่ เพราะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นอุปนิสัยได้ ส่วนนี้เองที่ทำให้ผ้าแต่ละผืนจะประกอบไปด้วยลายปักองค์ประกอบที่ 1 และ 2: 70% และองค์ประกอบที่ 3 : 30%

งานปักชาวเมี่ยน

การปักผ้าเมี่ยนเป็นการปักผ้าที่ปักจากด้านหลัง (ขณะปักผ้าด้านหลังจะอยู่บน ผ้าด้านหน้าจะอยู่ล่าง) เพื่อให้ได้ลายออกมาด้านหน้า คือ เมื่อปักเสร็จแล้วใช้ลายที่ปรากฏในผ้าด้านหน้าโชว์ ซึ่งมีเทคนิคและวิธีปักอยู่ 4 แบบ คือ

1. การปักแบบหวี เป็นการปักลายเส้น งานปักเมี่ยนบนผืนผ้าทุกชนิด จะต้องมีการปักลายเส้นในส่วนที่เป็นขอบของงานปักผ้า มีวิธีปักคือ ใช้เข็มแทงลงด้านบนของผ้า ลอดเส้นฝ้ายในผ้าไป 4 เส้น จากนั้นแทงเข็มทะแยงข้ามเส้นฝ้ายขึ้นมาด้านบน แล้วดึงปลายเข็มขึ้น จากนั้นปักถอยหลังไป 2 เส้น แล้วทำเหมือนเดิมคือ แทงเข็มลงด้านบนของผ้า แล้วลอดเส้นฝ้ายในผ้าไป 4 เส้น จากนั้นแทงเข็มทะแยงข้ามเส้นฝ้ายขึ้นมาด้านบน แล้วดึงปลายเข็มขึ้น จากนั้นปักถอยหลังไป 2 เส้น ทำอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนได้ความยาวตามที่ต้องการ

2. การปักแบบเฉียง (ลายขัด) เป็นการเดินเส้นขึ้นลงตามลวดลายที่กำหนดไปตามแนวขวาง ลวดลายที่ปรากฏเหมือนลวดลายที่ได้จากเทคนิคการจัก ในงานทอผ้าเฉียงจะใช้ปักส่วนที่เป็นขวางกางเกง ซึ่งเป็นส่วนที่เริ่มต้นในการปักผ้าเปรียบเสมือนการหัดก้าวเดิน ก้าวสั้นบ้าง ยาวบ้าง การปักลักษณะนี้เป็นการสอนเรื่องการนับ เพราะการปักเทคนิคนี้จะต้องนับช่อง นับเส้น ซึ่งเป็นการเริ่มต้นเรียนรู้ของสตรี ในเรื่องการปักมีวิธีปักคือ แทงเข็มลงบนผ้าด้านบนแล้วสอดเข็มเข้าไปในช่องว่างระหว่างเส้นฝ้ายในผืนผ้าเหมือนกับการทอผ้าที่พุ่งเส้นนอนลงบนเส้นยืนซึ่งการสอดเข็มลงได้เส้นฝ้าย จะสอดก็เส้นและข้ามก็เส้นขึ้นอยู่กับลาย ซึ่งจะต้องนับให้ถูกต้อง เมื่อปักเสร็จด้านหน้าและด้านหลังจะได้ลายที่แตกต่างกัน ลายปักที่ใช้เทคนิคนี้ได้แก่ ฉ่งเฉ ฉ่งโองักังงและฉ่งเสด เป็นลายที่ปักปลายขวางกางเกง โดยทั้งสามลายนี้เป็นลายบังคับที่กางเกงเมี่ยนทุกผืน ไม่ว่าจะเป็นเมี่ยนในพื้นที่ใดก็ตาม

3. การปักแบบทิว (ลายสอง) เมื่อปักเสร็จแล้วจะได้รูปคล้าย เครื่องหมายบวก (+) แต่เป็นการปักสี่เส้นที่แยกจากกันจากจุดเดียว มีวิธีปักคือ แทงเข็มลงบนผ้าด้านบนแล้วสอดเข็มลอดเส้นฝ้ายบนผืนผ้า 2 เส้น ดึงปลายเข็มขึ้น จากนั้นสอดเข็มลอดเส้นฝ้ายอีก 2 เส้น ทำอย่างนี้ไปเรื่อยๆ ตามแนวนอนขณะที่กำลังปักแนวนอน และ

แนวตั้ง กล่าวคือการปักลายนี้ต้องปักเดินหน้าไปเรื่อยๆ จนมาบรรจบกันเป็นลาย การปักเทคนิคที่วัน เป็นการปักที่ยากที่สุดจะต้องใช้สมาธิ และการวางแผนที่ดี จึงจะสำเร็จ ดังนั้นลายที่ใช้เทคนิคนี้ปักจึงมักเป็นลายเดี่ยวและใช้สีเดียว เช่น ลายเทพสุนัชมังกร ลายองครักษ์ ลายเครื่องประดับยศ เป็นต้น การปักเทคนิคนี้ ทั้งด้านหน้าและด้านหลังจะได้ลายออกมาเหมือนกันเนื่องจากเทคนิคนี้ เป็นเทคนิคที่ยาก สตรีเมียนรุ่นใหม่จึงทำไม่ค่อยได้ และหันไปใช้เทคนิคดับญัต คือการปักไขว้ซึ่งง่ายกว่าแทน

4. การปักแบบดับญัต คือ การปักไขว้ เทคนิคการปักแบบนี้เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปเพราะมีการนำมาปักในงานต่างๆ มากมาย มีวิธีการปักคือ แทนเข็มลงบนผ้าขึ้นลงโดยข้ามเส้นฝ้ายบนผ้าครั้งละ 2 เส้นทำให้เส้นไหมที่ปักลงไปออกมาเป็นรูปกากบาท เมื่อปักเสร็จลายด้านหน้าและหลังจะต่างกัน การปักเทคนิคนี้มักจะใช้ปักทั้งลายเดี่ยว เช่น ลายพันเลื้อย และลายที่มีการผสมผสาน เช่น ลายดอกผักทอง ซึ่งมักจะใช้หลายสีในการปักเทคนิคนี้ ไม่นิยมปักลงในชุดเจ้าสาว เพราะการปักไขว้ถือว่าเป็นการทับและถมกันจะใช้เทคนิคเจียและทิวเท่านั้น อีกทั้งไม่นิยมให้ผู้ที่เริ่มหัดใหม่ปักเพราะง่ายแต่จะให้เริ่มหัดในสิ่งที่ยากก่อนโดยเริ่มจากเจียม ทิว แล้วจึงมาดับญัต

บทสรุป

ผ้าปักชาวเมียนหรือเย้า มีถิ่นฐานเดิมอยู่ในประเทศจีนแถบแม่น้ำแยงซีจิง เรียกขานว่า เย้า ส่วน “เมียน” เป็นชื่อที่ทางราชการตั้งให้หรือบางครั้งจะเรียกว่า “อ้าวเมียน” แปลว่ามนุษย์การอพยพโยกย้ายของเผ่าเมียน 12 สกุล ลงมาทางใต้ประมาณศตวรรษที่ 15-16 เข้าสู่เวียดนามผ่านลาวและเข้ามาทางตอนเหนือของประเทศไทย จากการอพยพได้นำภูมิปัญญาการปักผ้าเข้ามาแต่เมื่ออพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย แล้วได้ค้นพบว่า ผ้าทอมือของไทยที่มีถิ่นฐานอยู่ในประเทศพม่าและไทยเหมาะสำหรับการปักลวดลายจึงได้ซื้อผ้าทอมือของไทยลื้อม้าย้อมและปักลายจนกลายเป็นความนิยมของชาวเมียน องค์ประกอบของการปักผ้าของชาวเมียนนั้นมีแบบแผนที่ชัดเจน ค่อนข้างตายตัว 3 แบบ คือ

1. ลายที่แสดงถึงความเป็นเผ่าพันธุ์เมียน
2. ลายที่แสดงถึงความเชื่อและวิถีชีวิต
3. ลายที่ออกมาจากการสร้างสรรค์ของผู้ปัก ดังนั้น ทำให้ลายผ้ามีเอกลักษณ์เฉพาะ และถูกสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นต่อไปอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ผ้าปัก

ที่มา : https://acc.kpru.ac.th/KPPStudies/index.php?title=ผ้าปักชาวเมียน_จังหวัดกำแพงเพชร

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2022-06-27

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2121&code_db=610007&code_type=05